

Анастасія Котенко
м. Чернівці

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Бешлей О.В.

РОЗВИТОК ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ЧЕРЕЗ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті вивчається питання запровадження комплексної ефективної системи навчання англійської мови як важливої місії сучасних українських шкіл. Робиться висновок, що в XXI столітті значно зросла проблема розробки сучасної ефективної методики вивчення англійської мови для учнів середньої школи, яка ставить у пріоритет не теоретичні знання, а практичне освоєння набору компетенцій – умінь, навичок, що допомагають учням обрати вірний курс дій у різноманітних сферах сучасного життя.

Ключові слова: лексична компетентність, інформаційно-комунікативні технології, мовленнєва діяльність, словниковий запас

Summary. In the XXI century, the problem of developing a modern effective method of learning English for high school students has grown significantly, taking into account the new approach to education, which prioritizes not theoretical knowledge but practical development of a set of competencies - skills areas modern life. After all, with the improvement of living conditions, the relentless development of new technologies and the formation of a competitive society striving for European integration, the number of areas in which high school students must understand is growing. In the process of learning English one of the priorities for formation is a foreign lexical competence - knowledge and ability to use the vocabulary of a foreign language; recognition of the form, meaning and use of words within a certain context. Since the ability of students to freely express their thoughts in English depends on the gradual mastery, replenishment of vocabulary, development of receptive and reproductive lexical skills, the teacher faces the urgent

problem of finding effective strategies, methods and means of forming English lexical competence. Despite the fact that many post-Soviet, modern Ukrainian and foreign researchers, including M. Leontyan, Y. Fedorenko, A. Khutorsky, O. Solovova, N. Borisko, O. Egorova, S. Nikolaeva, O. Bigich, R. Ellis, I. Nashion, W. Hutmacher, J. Mackenzie, F. Rasouli, K. Caro, M. Hannay and others, actively engaged in the study of lexical competence in various aspects, finding approaches to its interpretation, the main ways of its development, the process of formation English lexical competence of high school students at the present stage still remains poorly understood. Therefore, the search for effective and innovative means of teaching vocabulary remains relevant, because in the context of globalization and technologicalization of society, it is difficult to interest high school students in traditional teaching aids.

Key words: *lexical competence, information and communicative technologies, speaking activity, vocabulary*

Процес вивчення будь-якої іноземної мови передбачає обов'язкове формування чотирьох основних видів мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, письма та аудіювання. Проте, успішне засвоєння англійської як іноземної мови залежить не лише від розвитку названих загальних чотирьох векторів, але й від комплексного засвоєння граматичних форм, орфографічних, фонетичних норм, правил вимови та словникового запасу.

Почесний професор лінгвістики та секретар британської Асоціації прикладної лінгвістики Д. Вілкінс писав: «Без знань із граматики можна передати досить мало, проте без знань лексики (словника) не можна передати

нічого» [1, с. 40]. І дійсно, у методиці вивчення та викладання іноземної мови чи не найбільшої уваги приділяється технікам вивчення нових слів. Це пов'язано із важливістю засвоєння вокабуляру як базису для отримання навичок необхідних для ефективного говоріння, читання, аудіювання та письма англійською. За електронним словником Merriam-Webster, словник (лат. *vocabularium*, англ. *vocabulary*) – це певний запас лексики, які засвоює та використовує окрема особа або група людей [2]. Лексика у свою чергу розуміється як сформований словниковий запас певної мови [3, с. 308] і є динамічне явище, оскільки у ній

постійно з'являються та зникають загальноновживані чи обмежені у використанні (архаїзми, терміни, професіоналізми, діалектизми) слова.

Американський спеціаліст із методології викладання мов П. Нейшен припускає, що знання лексичної одиниці – далеко поза межами засвоєння лише його значення, адже воно охоплює вивчення письмової форми та вимови (транскрипції), віднесеності до тієї чи іншої частини мови (іменник, дієслово, сполучник і т.д.), частоту використання (неологізми, старомодні слова, архаїзми), сполучуваність з іншими членами речення, реєстр (формальне/неформальне, технічне/загальне) та асоціативність (встановлення зв'язків між словами та предметами/явищами навколишнього світу) [4, с. 23].

Збагачення словникового запасу з урахуванням вищезазначених аспектів представляє процес набуття іншомовної лексичної компетенції, що є однією зі складових комунікативної компетенції та є центральним, необхідним аспектом вивчення мови.

Через свою багатогранність термін «лексична компетенція» (*lexical competence*, LC, (далі ЛК) – досить складний для тлумачення, тому лінгвісти різних епох намагалися інтерпретувати його неоднозначно. У «Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти» пропонують розуміти лексичну компетенцію як здатність використовувати мовний словниковий запас, що складається із граматичних та лексичних елементів.

К. Каро висвітлює і думку професора Оксфордського університету Генріксена, який стверджує, що ЛК – це система із трьох вимірів, тісно пов'язаних між собою: знання значення слова, його (знання) глибина та здатність розуміти ефективні можливості використання слова у контексті [6, с. 213]. Припускають, що першим, хто запропонував визначення «лексична компетенція», був лінгвіст Д. Річардс [7, с. 41]. Його концепт “knowing a word” охоплював знання ймовірності зустріти слово у мові; можливостей використання слова відповідно до його функцій та ситуації; основних форм слова та його похідних; асоціативних зав'язків між словом та іншими лексичними одиницями речення.

У 2001 році інший дослідник, П. Нейшен, сформулював свій погляд на досліджуване поняття і охарактеризував термін

лексичну компетенцію як сукупність трьох видів знання: 1) форми (усної, письмової, частини мови); 2) значення; 3) використання (граматичних функцій, обмежень щодо вживання тощо) слів [8, с. 33]. На нашу думку, визначення Нейшена досить вдало ілюструє не тільки рівень розвиненості іншомовної ЛК у особи, яка вивчає іноземну мову, але й слугує показником рівня засвоєння лексичних одиниць учнями та допомагає визначити ефективність методів навчання, які використовуються задля засвоєння вокабуляру.

Професор Київського національного університету С. Ніколаєва зазначає, що лексична іншомовна компетенція – складова частина лінгвістичної (мовної) і являє собою здатність особи до коректного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, що базується на лексичній усвідомленості та теоретичних відомостях про систему певної мови (граматики, орфографії, фонетики і т.д.) [10, с. 15]. З іншого боку, педагог Ю. Федоренко [11, с. 83] пропонує визнати основою іншомовної ЛК – мовні (графічні знаки та вміння їх сполучати, наявність фонетичних, графічних, орфографічних навичок) та мовленнєві (здатність використання набутих фонетичних, графічних, орфографічних навичок відповідно до комунікативної мети) компоненти.

У нашому дослідженні ми вважаємо доцільним розглядати англomовну ЛК як частину комунікативної, так і мовної компетенцій, оскільки її успішне формування залежить не лише від відмінно розвинутих навичок використання вивченого набору лексики у процесі спілкування з носіями англійської мови, але й від засвоєння структурних, граматичних, орфографічних особливостей вживання тієї чи іншої лексичної одиниці на письмі та в усному мовленні. Це, у свою чергу, робить процес становлення лексично компетентного учня складнішим та тривалішим та вимагає неабияких зусиль для пошуку вчителем оптимальних способів поповнення англomовного потенційного словникового запасу як основи ЛК, який, на думку О. Бігич, Н. Бориско та Г. Борецької повинен розширюватися поетапно.

Таким чином, до етапів формування іншомовної ЛК вчені [12, с. 234]. відносять: **1) ознайомчий/підготовчий етап** (формування знань про ЛО за допомогою некомунікативних (мовних) вправ, семантизація (перекладна/безперекладна), демонстрація прикладів

використання, написання та правил вимови); **2) етап автоматизації** (формування навичок використання ЛО у межах словосполучення, речення, тексту, діалогічного та монологічного мовлення тощо відповідно до запропонованої вчителем ситуації, встановлення зв'язків між формою, структурою ЛО та її значенням за допомогою умовно-комунікативних вправ, контроль правильного розуміння та вживання нового вокабуляру); 3) етап застосування вміння розв'язувати комунікативні завдання на основі застосування вивчених ЛО на письмі, у підготовленому (не підготовленому) мовленні за допомогою комунікативних/мовленнєвих вправ, контроль рівня засвоєння слів).

На нашу думку, спільна взаємодія між учителем та учнем, які розуміють шляхи та важливість розвитку необхідного словникового запасу, – запорука формування англомовної лексичної компетенції. Для того, щоб така кооперація стала успішною, у ході вивчення іноземної мови варто зосередити увагу на різноманітних способах формування рецептивних (сприймання, розуміння, розпізнавання слів у тексті) та репродуктивних (використання слів у мовленні чи на письмі) лексичних навичок, що стануть основою для створення лексичних умінь (лексичної усвідомленості) – здатності учня нелише до запам'ятовування ЛО, але й до її активного (підсвідомого) використання у непідготовлених чи підготовлених актах мовлення залежно від ситуації [13, с. 233]. З цією метою у методиці викладання іноземних мов виділяють різноманітні види стратегій, які є ефективними на різних етапах засвоєння нового вокабуляру.

Одна із базових класифікацій запропонована доктором філософії, професором університету штату Алабама Р. Оксфорд [14, с. 12]. Вона поділяє стратегії на: когнітивні («маніпулювання» лексичним матеріалом шляхом міркувань, аналізу, конспектування, узагальнення, синтезу, структурування інформації для розробки схем, методів для тлумачення значень слова, практики вимови тощо); метакогнітивні (визначення власних потреб у навчанні, організація та планування вивчення лексики, збір необхідних матеріалів та організація навчального простору, моніторинг помилок і оцінка успіху, а також оцінка успіху будь-якого типу стратегії навчання); стратегії, побудовані на можливостях пам'яті людини (вивчення

і отримання інформації в ієрархічній, впорядкованій манері (скорочення), за допомогою звуків (вигадування рими), зображень та схем (асоціації, keyword-метод), механічного обладнання (картки), організації місця (на сторінці зошита, на дошці) тощо); компенсаторні (подолання труднощів, пов'язаних із нестачею знань під час мовленнєвої чи письмової діяльності, заповнення пропусків тексту при аудіюванні і читанні; використання синонімів замість вивченої ЛО, здогадування слова виходячи із контексту тощо); емоційні (визначення свого настрою і рівня тривоги чи задоволення процесом навчання, розмова про почуття, пошук способів підняття настрою та мотивації до вивчення, винагорода за продуктивне навчання і використання позитивного самонавіювання і т.д.); соціальні (формулювання запитань для пояснення незрозумілої інформації, налагодження контакту зі співрозмовником у ході комунікації на різні теми) та стратегії активації (активне використання вивченої лексики у різних контекстах). На думку вченої, у ході формування англомовної лексичної компетенції вчителю слід не лише детально проаналізувати стратегії вивчення ЛО, але й сформулювати власні комплексні ефективні методи для їх реалізації, що базуються як на необхідності розвитку чотирьох мовленнєвих навичок (говоріння, читання, письмо, аудіювання), так і на важливості врахування цільової аудиторії, різних типів особистостей, фізіологічних та психологічних особливостей учнів та інших факторів, які ми розглянемо у наступному розділі.

Робимо висновок, що успішне вивчення англійської мови залежить від регулярного та поетапного поповнення словникового запасу – формування лексичної компетенції, що є центральним, необхідним аспектом вивчення мови та передбачає здатність до коректного оформлення висловлювань і розуміння інформації та базується на теоретичних відомостях про систему її правил, залежить від вірно обраних стратегій розвитку рецептивних та репродуктивних лексичних навичок шляхом виконання некоммуникативних, умовно-коммуникативних та некоммуникативних вправ залежно від етапу набуття компетенції.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у напрацюванні комплексу вправ для формування лексичної компетентності та здійснення пробного навчання з учнями середньої школи.

Література:

1. Fooziyeh Rasouli, Khadijeh Jafari. A Deeper Understanding of L2 Vocabulary Learning and Teaching: A Review Study. *International Journal of Language and Linguistics*. Vol. 4, No. 1, 2016, pp. 40-46.
2. Merriam-Webster's 11th Collegiate Dictionary. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com>.
3. Richards J. C. *Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Harlow : Pearson Education Ltd, 2002. 608 p.
4. Nation, I.S.P. (2001) *Teaching and Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/2001269892.pdf>.
5. Caro, K., & Rosado, N. (2017). Lexis, lexical competence and lexical knowledge: a review. *Journal of Language Teaching and Research*, 8(2), P. 205-213.
6. Syam Choudhury, Anindya. (2015). *Second/Foreign Language Lexical Competence: Its Dimensions and Ways of Measuring it*. *Journal on English Language Teaching*. 5. P. 34-42.
7. Соловова Е.Н. *Методика обучения иностранным языкам: базовый курс лекций: пособие для студентов пед. вузов и учителей*. М.: Просвещение, 2005. 239 с.
8. Ніколаєва С.Ю. *Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): Навчальний посібник*. К.: Ленвіт, 2008. 285 с.
9. *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів*. К. : Ленвіт, 2013. 590 с.
10. Oxford R. *Language Learning Styles and Strategies : an Overview*. *Generative Approach to Language Acquisition Conference*. Utrecht : Utrecht University, 2003. 25 p.
11. Krasulia, A. *Blended Learning: Advantages and Disadvantages in the EFL Classroom*. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Суми, 23-24 листопада 2017 р. Суми: СумДУ, 2017. С.220-224.
12. Ellis, Rod. (2004). The definition and measurement of L2 explicit knowledge. *Language Learning* 54. P. 227–275.